

มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับบุคคลที่มีอำนาจจัดการแทนผู้เสียหายในคดีอาญา¹

พาคินทร์ พิทยะลีพงศ์²

จากการศึกษากฎหมายเกี่ยวกับบุคคลที่มีอำนาจจัดการแทนผู้เสียหายในคดีอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาพบว่า บทบัญญัติที่เกี่ยวกับตัวบุคคลที่มีอำนาจจัดการแทนผู้เสียหายที่กฎหมายกำหนดไว้นั้นยังไม่ครอบคลุมเนื่องจากกำหนดบุคคลที่มีอำนาจจัดการแทนผู้เสียหายไว้แคบเกินไป และสิทธิของบุคคลที่มีอำนาจจัดการแทนผู้เสียหายนั้นยังไม่ชัดเจน มีความล้าสมัยไม่ทันต่อสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้เกิดช่องว่างของกฎหมาย ไม่สามารถตอบสนองต่อการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมได้เท่าที่ควร

แม้การดำเนินคดีอาญาตามระบบกฎหมายของประเทศไทยจะเป็นการดำเนินคดีโดยรัฐเป็นหลักก็ตาม แต่กฎหมายก็ได้จำกัดสิทธิหรืออำนาจไว้เฉพาะรัฐเท่านั้นแต่ได้เปิดโอกาสให้ผู้เสียหายสามารถดำเนินคดีอาญาได้ด้วยตนเอง หรือร่วมกับรัฐได้ทั้งในคดีความผิดอาญาต่อแผ่นดินและความผิดต่อส่วนตัว เว้นแต่คดีที่รัฐเท่านั้นเป็นผู้เสียหาย และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในคดีความผิดต่อส่วนตัวต้องถือความประสงค์ของผู้เสียหายเป็นหลักว่ามีความประสงค์จะดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดหรือไม่ หากผู้เสียหายไม่มีความประสงค์ที่จะดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดแล้วรัฐก็ไม่อาจที่จะดำเนินคดีได้ ผู้เสียหายจึงมีความสำคัญในคดีอาญาในระบบกฎหมายของไทยเป็นอย่างมาก และปัญหาเกี่ยวกับผู้เสียหายก็เป็นปัญหาที่ขึ้นสู่การพิจารณาของศาลฎีกาเป็นจำนวนมากเช่นกัน เนื่องจากไม่ว่ากรณีจะเป็นการดำเนินคดีโดยรัฐหรือโดยผู้เสียหายเองนั้นล้วนต้องพิจารณาถึงความเป็นผู้เสียหายของบุคคลซึ่งเป็นผู้เริ่มคดีนั้นเองก่อนว่าเป็นผู้เสียหายตามกฎหมายหรือไม่ ซึ่งจะส่งผลถึงอำนาจฟ้องหรืออำนาจในการดำเนินคดีอาญา

จากการศึกษาทำให้ทราบว่า มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับบุคคลที่มีอำนาจจัดการแทนผู้เสียหายในคดีอาญามีความไม่ชัดเจน ไม่ครอบคลุม ด้วยกันหลายประการ สรุปได้ดังต่อไปนี้

¹ บทความนี้เรียบเรียงจากการค้นคว้าอิสระ เรื่อง มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับบุคคลที่มีอำนาจจัดการแทนผู้เสียหายในคดีอาญา โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ รองศาสตราจารย์จรล เตังวิทยาและคณะกรรมการสอบ คือ รองศาสตราจารย์อุพร วงศ์ทองสรรค์และรองศาสตราจารย์ประเทือง ธนิยผล

² นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต (ส่วนภูมิภาค) คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ปัญหาประการแรก คือ ปัญหาการฟ้องคดีอาญาของหญิงมีสามี ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 4 โดยทั่วไปแล้วการดำเนินคดีอาญานั้น ไม่ว่าจะเป็นการร้องทุกข์ หรือการฟ้องคดีต่อศาล สามารถมอบอำนาจให้บุคคลอื่นดำเนินการแทนได้ แต่ตามบทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 4 กลับบัญญัติว่า “ในคดีอาญาซึ่งผู้เสียหายเป็นหญิงมีสามี หญิงนั้นมีสิทธิฟ้องคดีได้เอง โดยไม่ต้องได้รับอนุญาตของสามีก่อน ภายใต้บังคับแห่งมาตรา 5 (2) สามีมีสิทธิฟ้องคดีอาญาแทนภริยาได้ ต่อเมื่อได้รับอนุญาตโดยชัดแจ้งจากภริยา” จากบทบัญญัตินี้ดังกล่าว เห็นได้ว่ากฎหมายมีความล้าสมัยเนื่องจากผู้เสียหายนั้นย่อมมีอำนาจฟ้องคดีได้เอง ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 28 (2) ไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย หรือหญิงมีสามีหรือไม่ก็ตาม และตามวรรคสองของมาตรา 4 ดังกล่าว กำหนดให้สามีมีสิทธิฟ้องคดีแทนภริยาได้เมื่อได้รับอนุญาตโดยชัดแจ้งจากภริยา แต่ภริยากลับไม่มีสิทธิฟ้องคดีแทนสามีได้ ทำให้กฎหมายมีลักษณะไม่เสมอภาคหรือไม่เท่าเทียมกัน ขาดความชัดเจน ไม่เป็นไปตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 4 ที่กำหนดว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคล ย่อมได้รับความคุ้มครอง ปวงชนชาวไทยย่อมได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญเสมอกัน” และมาตรา 27 ที่กำหนดว่า “บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน”

ปัญหาประการที่สอง คือ ปัญหาบุคคลที่มีอำนาจจัดการแทนผู้เสียหาย ซึ่งถูกทำร้ายถึงตายหรือบาดเจ็บจนไม่สามารถจัดการเองได้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 5(2) กำหนดให้ ผู้บุพการี ผู้สืบสันดาน สามีหรือภริยาเฉพาะแต่ในความคิดอาญา ซึ่งผู้เสียหายถูกทำร้ายถึงตายหรือบาดเจ็บจนไม่สามารถจะจัดการเองได้ เท่านั้น ที่จะจัดการแทนผู้เสียหายได้ บทบัญญัตินี้ทำให้เกิดปัญหาหากผู้เสียหายที่ถูกทำร้ายถึงตายหรือบาดเจ็บจนไม่สามารถจะจัดการเองได้นั้น ไม่มีผู้บุพการีเนื่องจากเสียชีวิตไปหมดแล้ว ไม่มีผู้สืบสันดาน และไม่มีสามีหรือภริยา หรือบุคคลดังกล่าวไม่ยินยอมดำเนินการแทน ย่อมทำให้ไม่มีบุคคลที่มีอำนาจจัดการแทนผู้เสียหายที่ถูกทำร้ายถึงตายหรือบาดเจ็บจนไม่สามารถจะจัดการเองได้นั้นได้ อีกทั้งผู้รับบุตรบุญธรรมและบุตรบุญธรรมก็ไม่สามารถจัดการแทนกันได้นี้เนื่องจากมิใช่ผู้บุพการีและผู้สืบสันดานกัน ซึ่งในสังคมปัจจุบันนั้นเป็นสิ่งที่สามารถเกิดขึ้นได้และปรากฏให้เห็นเป็นข่าวอยู่บ่อยครั้ง นอกจากนั้นการที่กฎหมายกำหนดให้มีการจัดการแทนผู้เสียหายที่แท้จริงได้เฉพาะในความคิดที่ผู้เสียหายถูกทำร้ายถึงตายหรือบาดเจ็บจนไม่สามารถจะจัดการเองได้ เท่านั้น ก็ยังส่งผลให้กรณีผู้เสียหายถูกกระทำความผิดอื่น ซึ่งผู้เสียหายยังมิได้ดำเนินคดีแต่เสียชีวิตลงก่อนเพราะเหตุอื่นอันมิใช่เกิดจากการกระทำความผิดอาญานั้น ไม่อาจมีผู้จัดการแทนได้

ปัญหาประการที่สาม คือ ปัญหาผู้เสียหายในคดีความผิดส่วนตัวถึงแก่ความตายก่อนร้องทุกข์ ในคดีความผิดส่วนตัวหรือความผิดอันยอมความได้นั้นกฎหมายมุ่งประสงค์ที่จะคุ้มครองผู้เสียหายอย่างแท้จริงซึ่งการดำเนินคดีอาญาประเภทดังกล่าวขึ้นอยู่กับความประสงค์ของผู้เสียหายโดยจะร้องทุกข์หรือไม่ก็ได้ ซึ่งการร้องทุกข์นั้นถือเป็นเรื่องที่สำคัญมากในคดีความผิดส่วนตัว ซึ่งจะต้องกระทำโดยผู้เสียหายหรือบุคคลที่มีอำนาจจัดการแทนผู้เสียหายโดยหากไม่มีการร้องทุกข์ตามระเบียบแล้วจะทำให้พนักงานสอบสวนไม่มีอำนาจสอบสวนและส่งผลให้พนักงานอัยการไม่มีอำนาจฟ้องคดีต่อศาลด้วย โดยกำหนดเวลาในการร้องทุกข์ในคดีความผิดส่วนตัวนั้นต้องร้องทุกข์ภายในสามเดือนนับแต่วันที่ ผู้เสียหายรู้เรื่องความผิดและรู้ตัวผู้กระทำความผิดถ้ามิฉะนั้นคดีจะเป็นอันขาดอายุความคดีบางประเภท เช่น ความผิดฐานฉ้อโกงตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 341 ต้องระวางโทษจำคุกต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ เป็นความผิดอันยอมความได้ถ้าผู้เสียหายมิได้ร้องทุกข์ภายในกำหนดเวลาสามเดือนนับแต่รู้เรื่องความผิดและรู้ตัวผู้กระทำความผิด คดีย่อมขาดอายุความร้องทุกข์ และพนักงานสอบสวนย่อมไม่มีอำนาจสอบสวนหรือถ้ามีการสอบสวนไปก็เป็นการสอบสวนที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายหรือมีผลเท่ากับไม่มีการสอบสวน พนักงานอัยการย่อมไม่มีอำนาจฟ้องคดีนั้นต่อศาล แม้ผู้เสียหายจะมีการนำเรื่องที่ตนถูกหลอกลวงหรือถูกฉ้อโกงจนสูญเสียทรัพย์สินไปเป็นจำนวนมาก หรือถูกหลอกลวงให้ทำ ถอน หรือทำลายเอกสารสิทธิต่างๆ ไปเล่าให้บิดา มารดา คู่สมรสหรือบุตรฟังก็ตาม หากต่อมาผู้เสียหายถึงแก่ความตาย ด้วยเหตุอื่นก่อนมีการร้องทุกข์ตามกฎหมายไม่ว่าจะเป็นบิดา มารดา คู่สมรสหรือบุตรก็ไม่สามารถจัดการแทนได้ ต่างจากกรณีความผิดฐานหมิ่นประมาทซึ่งต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปีหรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ หรือแม้กระทั่งความผิดฐานหมิ่นประมาทโดยการโฆษณาซึ่งต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสองปีและปรับไม่เกินสองแสนบาทซึ่งหากผู้เสียหายในความผิดฐานหมิ่นประมาททั้งสองกรณีดังกล่าวถึงแก่ความตายก่อนมีการร้องทุกข์ บิดา มารดา คู่สมรสหรือบุตรของผู้เสียหายสามารถร้องทุกข์ได้และให้ถือว่าเป็นผู้เสียหายด้วย จะเห็นได้ว่าความผิดฐานหมิ่นประมาททั้งสองกรณียังกล่าวกฎหมายกำหนดโทษจำคุกเบากว่าความผิดฐานฉ้อโกง แต่หากผู้เสียหายในความผิดฐานฉ้อโกงถึงแก่ความตายก่อนมีการร้องทุกข์แล้วกลับไม่สามารถมีการดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดได้ซึ่งความผิดฐานนี้อาจจะทำให้ผู้เสียหายได้รับความเสียหายในทางทรัพย์สินเป็นจำนวนมาก ซึ่งนอกจากจะส่งผลเสียหายต่อผู้เสียหายเองแล้วก็ส่งผลเสียหายต่อครอบครัวของผู้เสียหายอีกด้วย นอกจากนี้ยังมีความผิดส่วนตัวอีกหลายกรณี ดังเช่น ความผิดฐานยักยอก ทำให้เสียทรัพย์ เป็นต้น ความผิดเหล่านี้เป็นความผิดที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินบางครั้งผู้เสียหายอาจจะสูญเสียทรัพย์สินจากการถูกกระทำความผิดไปเป็นมูลค่า

มหาศาล แต่หากผู้เสียหายถึงแก่ความตายไปก่อนร้องทุกข์แล้ว กลับไม่มีบุคคลใดสามารถดำเนินคดีหรือจัดการแทนผู้ตายต่อไปได้

ปัญหาประการที่สี่ คือ ปัญหาการตั้งผู้แทนเฉพาะคดี ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 6 วรรคแรก กำหนดว่า “ในคดีอาญาซึ่งผู้เสียหายเป็นผู้เยาว์ไม่มีผู้แทนโดยชอบธรรม หรือเป็นผู้วิกลจริตหรือคนไร้ความสามารถไม่มีผู้อนุบาล หรือซึ่งผู้แทนโดยชอบธรรมหรือผู้อนุบาลไม่สามารถจะทำการตามหน้าที่โดยเหตุหนึ่งเหตุใด รวมทั้งมีผลประโยชน์ขัดกันกับผู้เยาว์หรือคนไร้ความสามารถนั้น ๆ ญาติของผู้นั้น หรือผู้มีประโยชน์เกี่ยวข้องอาจร้องต่อศาลขอให้ตั้งเขาเป็นผู้แทนเฉพาะคดีได้” บทบัญญัติดังกล่าวกำหนดไว้ สำหรับแก้ปัญหากรณีตามมาตรา 5(1) ในกรณีที่ผู้เยาว์หรือผู้ไร้ความสามารถยังมีชีวิตอยู่ แต่ไม่มีผู้แทนโดยชอบธรรม หรือผู้อนุบาลที่จะจัดการแทนให้ได้ จึงกำหนดหลักการให้มีการร้องขอต่อศาล ให้ศาลมีคำสั่งตั้งผู้แทนเฉพาะคดีให้ได้ ดังนั้น หากเป็นกรณีที่ผู้เยาว์ หรือผู้ไร้ความสามารถถูกทำร้ายถึงตายหรือบาดเจ็บจนไม่สามารถจัดการเองได้อันเป็นกรณีที่เข้าเกณฑ์ตามมาตรา 5 (2) ก็ดี หรือเป็นกรณีที่ผู้เยาว์ หรือผู้ไร้ความสามารถถึงแก่ความตาย ก่อนที่ศาลจะมีคำสั่งตั้งผู้แทนเฉพาะคดีก็ดี ก็ย่อมไม่ต้องด้วยหลักเกณฑ์ตามมาตรา 6 ที่ศาลจะตั้งผู้แทนเฉพาะคดีได้ จึงทำให้เกิดปัญหา เพราะหากมีกรณีดังกล่าวเกิดขึ้นย่อมไม่อาจตั้งผู้แทนเฉพาะคดีเพื่อดำเนินคดีแทนผู้เยาว์หรือผู้ไร้ความสามารถได้ นอกจากนั้นกฎหมายก็มิได้กำหนดระยะเวลาในการไต่สวนเพื่อมีคำสั่งไว้ให้ชัดเจนว่าต้องกระทำภายในกำหนดระยะเวลาใด เนื่องจากคดีบางประเภทโดยเฉพาะคดีความผิดต่อส่วนตัวหากมีการตั้งผู้แทนเฉพาะคดีล่าช้าอาจไม่ทันต่อการดำเนินคดีเพราะคดีอาจจะขาดอายุความไปก่อนที่จะมีผู้แทนเฉพาะคดี

จากที่ได้ศึกษาถึงมาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับบุคคลที่มีอำนาจจัดการแทนผู้เสียหายในคดีอาญา ผู้ศึกษาพบว่า มีข้อเสนอแนะ ดังนี้ คือ

1) ในปัญหาเกี่ยวกับการฟ้องคดีอาญาของหญิงมีสามี ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 4

ยกเลิกข้อความเดิมทั้งหมด และให้ใช้ข้อความต่อไปนี้แทน

“ภายใต้บังคับแห่งมาตรา 5 (2) สามีหรือภริยามีสิทธิจัดการแทนกันได้ เมื่อได้รับอนุญาตโดยชัดแจ้งจากอีกฝ่ายหนึ่ง”

2) ในปัญหาเกี่ยวกับบุคคลที่มีอำนาจจัดการแทนผู้เสียหาย ซึ่งถูกทำร้ายถึงตายหรือบาดเจ็บจนไม่สามารถจัดการเองได้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 5 (2)

เพิ่มข้อความดังต่อไปนี้เป็นวรรคสองของมาตรา 5 (2)

“ถ้าไม่มีบุคคลที่จัดการแทนผู้เสียหายในวรรคก่อน ให้พี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน หรือพี่น้องร่วมบิดาหรือร่วมมารดาเดียวกันกับผู้เสียหายจัดการแทน”

3) ในปัญหาเกี่ยวกับผู้เสียหายในคดีความผิดต่อส่วนตัวถึงแก่ความตายก่อนร้องทุกข์
เพิ่มข้อความดังต่อไปนี้เป็นวรรคสอง ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 5

“ถ้าผู้เสียหายในคดีความผิดต่อส่วนตัวตายเสียก่อนร้องทุกข์ ให้บิดา มารดา คู่สมรส หรือบุตร
ของผู้เสียหายร้องทุกข์ได้ และให้ถือว่าเป็นผู้เสียหาย”

4) ในปัญหาเกี่ยวกับการตั้งผู้แทนเฉพาะคดี ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา
มาตรา 6

เพิ่มบทบัญญัติ มาตรา 6/1 มีข้อความดังต่อไปนี้

“มาตรา 6/1 เมื่อได้รับคำร้องตามมาตรา 6 ให้ศาลเริ่มไต่สวนโดยไม่ชักช้า หากมีการยื่นคำร้อง
ขอตั้งผู้แทนเฉพาะคดีแล้วต่อมาผู้เสียหายตายในระหว่างไต่สวนคำร้องให้ศาลมีอำนาจทำการไต่สวน
เพื่อมีคำสั่งต่อไปได้”

เอกสารอ้างอิง

กรรกฎ ทองชะโชค. หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2563).

เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. คำอธิบายหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ว่าด้วยการดำเนินคดีในขั้นตอนก่อนการพิจารณา. พิมพ์ครั้งที่ 7 แก้ไขเพิ่มเติม.(กรุงเทพมหานคร: หจก.สำนักพิมพ์พลสยาม พรินติ้ง (ประเทศไทย) , 2553).

คณิต ณ นคร. กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา. พิมพ์ครั้งที่ 8. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2555).

ณรงค์ ใจหาญ. หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 13. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2563).

ธานีศ เกศวพิทักษ์. คำอธิบาย ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 5. (กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา).